

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Національний університет «Одеська юридична академія»

**ЄВРОПЕЙСЬКІ ОРІЄНТИРИ РОЗВИТКУ
УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ
ТА ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ ХХІ СТОЛІТТЯ:
СИНЕРГІЯ НАУКОВИХ, ОСВІТНІХ
ТА ТЕХНОЛОГІЧНИХ РІШЕНЬ**

МАТЕРІАЛИ

Міжнародної науково-практичної
конференції

19 травня 2023 року

У двох томах

Том 2



Видавництво
«Юридика»
2023

УДК 005.332.2(4):316.42(477)"364""20"(062.552)
Є24

Рекомендовано до друку Вченою радою
Національного університету «Одеська юридична академія»
(протокол № 3 від 16.06.2023 р.)

За загальною редакцією **С. В. Ківалова**.

Відповідальний за випуск **М. Р. Аракелян**.
Матеріали видано в авторській редакції.

Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та
Є24 глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх
та технологічних рішень : у 2 т. : матеріали Міжнар. наук.-
практ. конф. (м. Одеса, 19 травня 2023 р.) / за загальною редак-
цією С. В. Ківалова. – Одеса : Видавництво «Юридика», 2023. –
Т. 2. – 828 с.

ISBN 978-617-8263-40-9

Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень». У другому томі збірника відображено наукові напрацювання вчених, практиків, військовослужбовців у теоретичній та емпіричній площині в умовах повномасштабного військового вторгнення у сферах адміністративного права та процесу, фінансового, морського та митного права, організації та вдосконалення судоустрою, прокуратури, інших правоохоронних органів, адвокатури. Висвітлено питання кримінального права, кримінально-процесуальних аспектів кримінального провадження та кримінологічних особливостей протидії злочинності в умовах воєнного стану, криміналістики, судової експертизи, психології та медицини у забезпеченні судочинства, цивільного та сімейного права, інтелектуальної власності та патентної юстиції, цивільного судочинства, господарського права та процесу. Розглянуто актуальні питання діяльності сучасних бібліотек у закладах вищої освіти, фізичної підготовки здобувачів вищої освіти.

Збірник розраховано на наукових та науково-педагогічних працівників, здобувачів вищої освіти, практичних працівників у сферах юридичної, економічної, соціологічної, політологічної, психологічної, філологічної наук, журналістики та кібербезпеки тощо.

УДК 005.332.2(4):316.42(477)"364""20"(062.552)

ISBN 978-617-8263-37-9 (у 2 т.)
ISBN 978-617-8263-40-9 (т. 2)

© Національний університет
«Одеська юридична академія», 2023

ТОРЖИНСЬКА ТЕТЯНА ВІКТОРІВНА

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
аспірантка кафедри кримінального процесу,
детективної та оперативно-розшукової діяльності*

ЗАГАЛЬНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПІДСТАВ ПЕРЕГЛЯДУ РІШЕНЬ ЗА НОВОВИЯВЛЕНИМИ АБО ВИКЛЮЧНИМИ ОБСТАВИНАМИ

У національному законодавстві ст. 55 Конституції України, ст. 7 ЗУ «Про судоустрій і статус суддів»), право на справедливий суд слід розглядати у широкому сенсі та включити до його елементів усі механізми, які дозволяють забезпечити ефективність здійснення судочинства, у тому числі право на перегляд судового рішення, що набрало законної сили [1, с. 10; 4, с. 2].

Національна та зарубіжна теорії кримінального процесу розглядають інститут перегляду судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами як надзвичайну (екстраординарну) форму перевірки судових рішень, який є інструментом компромісного вирішення конфлікту між двома концептуальними підходами, а саме: між необхідністю перегляду остаточного судового рішення задля досягнення мети кримінального провадження та між засадою правової визначеності, яка покликана забезпечити стабільність і непохитність такого рішення.

Екстраординарність інституту перегляду судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами також проявляється у можливості фактичного відходу від такої фундаментальної норми, як заборона двічі притягувати до кримінальної відповідальності за одне і те саме правопорушення, закріпленої ст. 61 Конституції України», що також гарантовано міжнародно-правовими актами.

Так, у ст. 4 Протоколу № 7 до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, прийнятого 22 листопада 1984 р., закріплено право не бути притягненим до суду або покаранням двічі. Згідно з її положеннями нікого не можна вдруге притягнути до суду або покарати в порядку кримінального провадження під юрисдикцією однієї і тієї самої держави за правопорушення, за яке його вже було остаточно виправдано або засуджено відповідно до закону та кримінальної процедури цієї держави. Однак, положення попереднього пункту не перешкоджають повторному розгляду кримінального провадження згідно з законом та кримінальною процедурою відповідної держави за наявності нових або нововиявлених фактів чи суттєвих недоліків у попередньому судовому розгляді, які могли вплинути на результати розгляду справи [7, с. 107].

Однак на відміну від перегляду судового рішення в порядку апеляційного та касаційного оскарження, підставою такого перегляду є не недоліки розгляду справи судом (незаконність та (або) необґрунтованість вироку, порушення норм процесуального права), а те, що на час ухвалення вироку суд не мав можливості врахувати істотну обставину,

яка могла суттєво вплинути на прийняття рішення, оскільки учасники розгляду справи не знали про неї та, відповідно, не могли надати суду дані про неї. Тобто перегляд справи у зв'язку з нововиявленими обставинами має на меті не усунення судових помилок, а лише перегляд вже розглянутої справи з урахуванням обставини, про існування якої стало відомо після ухвалення судового рішення, що є втіленням завдань кримінального провадження, зокрема забезпечення судового розгляду для того, аби кожен, хто вчинив кримінальне правопорушення був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу. При цьому слід зауважити, що відбуття покарання, прийняття закону про амністію, видання указу про помилування, смерть особи не перешкоджають поданню заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами [6, с. 155–156]. Дана законодавча гарантія забезпечує можливість та право особи чи її рідних “очистити” ім'я людини, що була визнана винною та піддана кримінальному покаранню навіть після припинення правовідносин, пов'язаних із обвинувальним вироком і, з огляду на важливість відновлення репутації особи, її реабілітацію, вдається фундаментальним положення ч. 4 ст. 461 КПК України, згідно яким, за наявності обставин, які підтверджують невинуватість засудженого або вчинення ним менш тяжкого кримінального правопорушення, перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами строками не обмежено [2, с. 175].

Що ж до підстав для перегляду кримінального провадження за нововиявленими обставинами, то такими є:

1) штучне створення або підроблення доказів.

В розумінні даних обставин, як підстав для перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами, то саме на цих доказах мав ґрунтуватися вирок суду.

Належним засобом доказування цих обставин в якості нововиявлених, зважаючи на встановлення кримінальної відповідальності за зазначені діяння, слід вважати процесуальне рішення за наслідками здійснення кримінального провадження, яким б було встановлено відповідні факти (на цьому наголошував Верховний Суд колегією суддів Касаційного кримінального суду у справі № 315/793/16-к) [5, с. 3];

2) неправильність перекладу висновку і пояснень експерта.

При цьому, на відміну від попередньої підстави, у даному випадку достатнім є підтвердження іншими матеріалами, які засвідчують допущену помилку;

3) завідомо неправдиві показання свідка, потерпілого, підозрюваного, обвинуваченого, на яких ґрунтується вирок.

В даному випадку слід зауважити, що неправдиві показання свідка чи потерпілого внаслідок помилки, а не кримінально протиправних дій не можуть визнаватись нововиявленою обставиною, що не охоплює всі можливі випадки.

Сутність такого поняття як “завідомо” також визначає, що єдиним належним та допустимим доказом даної обставини є відповідне

рішення за наслідком розгляду кримінального провадження за ст. 383 КК України. Однак вказане не стосується підозрюваного або обвинуваченого. Не зважаючи на те, що Кримінальний кодекс України не визначає процесуальний статус особи, що є суб'єктом даного кримінального правопорушення (ст. 383 КК України), але з огляду на те, що за Законом підозрюваний, обвинувачений не підлягають кримінальній відповідальності за завідомо неправдиві показання, то засоби доведення неправдивості показів підозрюваного та обвинуваченого визначається доволі широким колом;

4) скасування судового рішення, яке стало підставою для ухвалення вирoku чи постановлення ухвали, що належить переглянути;

5) інші обставини, які не були відомі суду на час судового розгляду при ухваленні судового рішення і які самі по собі або разом із раніше виявленими обставинами доводять неправильність вирoku чи ухвали, що належить переглянути (ч. 2 ст. 459 КПК України) [2, с. 175].

Нововиявлені обставини мають підтверджуватися фактичними даними (доказами), що в установленому порядку спростовують факти, покладені в основу судового рішення. Суд має право скасувати судові рішення у зв'язку з нововиявленими обставинами лише за умови, що ці обставини можуть вплинути на юридичну оцінку обставин, здійснену судом у судовому рішенні, що переглядається.

Щодо виключних обставин, то за положеннями ч. 3 ст. 459 КПК України першою з них є **встановлена Конституційним Судом України неконституційність, конституційність закону, іншого правового акта чи їх окремого положення, застосованого судом при вирішенні справи** [2, с. 175].

Дану обставину слід розуміти як таку, що не підконтрольна ні суду, ні учасникам справи на момент постановлення рішення у справі і яка, за звичайного перебігу судового процесу, не може обґрунтовано запобігти застосуванню норми закону (іншого правового акта чи окремого положення), яка в подальшому визнана Конституційним Судом неконституційною (конституційною).

Відкриття провадження про перегляд судового рішення за виключними обставинами можливе лише після ухвалення рішення Конституційним Судом щодо неконституційності закону. Незважаючи на те, що втрата чинності положень нормативного акта в разі визнання його неконституційним відповідно до ч. 2 ст. 152 Конституції України та ст. 91 Закону України «Про Конституційний Суд України» визначається днем ухвалення відповідного рішення Конституційним Судом (якщо інше не встановлено самим рішенням, але не раніше дня його ухвалення), це не свідчить про те, що таке рішення не може бути підставою для перегляду за виключними обставинами судових рішень, прийнятих раніше ухвалення відповідного рішення Конституційного Суду. Протилежне тлумачення призводило б до неможливості застосування зазначеної підстави для перегляду за виключними обставинами.

Як зазначено в рішенні Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) у справі «Рисовський проти України» від 20.10.2011 р., ризик будь-якої помилки державного органу повинен покладатися на саму

державу, а помилки не можуть виправлятися за рахунок осіб, яких вони стосуються [8, с. 7]. Отже, підхід судових органів до ситуації заявників у справах про перегляд судових рішень за виключними обставинами повинен бути послідовним і скоординованим, ризики визнання Конституційним Судом конституційними (неконституційними) положень закону не повинні покладатися на осіб, яких вони стосуються, а допущена помилка застосування норми закону має бути виправлена судом (незалежно від виконання рішення суду).

Другою підставою для перегляду судового рішення за виключними обставинами є встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань під час вирішення цієї справи судом.

Так, у ст. 55 Конституції України зазначено, що «кожен має право після використання всіх національних засобів юридичного захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна».

При цьому, судові рішення підлягають перегляду за виключними обставинами у зв'язку з установленням міжнародною установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань лише при вирішенні тієї справи судом, у якій ці рішення були ухвалені, і не важливо, чи зазначено у такому рішенні (рішенні ЄСПЛ) про необхідність перегляду справи національними судами як додаткового заходу індивідуального характеру чи ні.

Особливістю цієї категорії справ є те, що заяви в цих справах подаються до Верховного Суду і розглядаються у складі Великої Палати.

Щодо третьої підстави для перегляду судового рішення за виключними обставинами, то вчинення злочину суддею, внаслідок якого було ухвалено незаконне або необґрунтоване рішення (наприклад, одержання хабаря), може вважатися виключною обставиною, якщо вина судді встановлена вироком суду, що набрав законної сили. При цьому перегляд судового рішення на підставі відповідної виключної обставини має відбуватися вже після того, як така обставина була встановлена вироком суду, що набрав законної сили, тобто після того, як суддю було притягнуто до кримінальної відповідальності за ст. 375 КК України. Кримінальна відповідальність за винесення суддею завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови передбачена ст. 375 КК України, яка на практиці майже не застосовувалася через відсутність визначення на законодавчому рівні поняття «неправосудного» судового рішення, та 11.06.2020 р. Велика палата Конституційного Суду визнала такою, що не відповідає Конституції України (є неконституційною), ст. 375 КК України [9, с. 4].

Крім ст. 375, Кримінальний кодекс України безпосередньо визначає суддю як суб'єкта злочинів, передбачених ст. ст. 386 (прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою), 374 (порушення права на захист), ч. 3 ст. 382 (невиконання судового рішення, вчинене службовою особою, яка займає відповідальне чи особливо відповідальне становище) і ч. 2 ст. 387

(розголошення даних оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування, вчинене суддею). Однак судова практика наразі не має випадків перегляду судових рішень за виключними обставинами з підстав вчинення злочину суддею, внаслідок якого було ухвалено незаконне або необґрунтоване рішення. Допущення інших порушень норм права, пов'язаних із відправленням правосуддя, може мати наслідком дисциплінарну відповідальність судді, якщо судові рішення було змінено або скасоване, і такі порушення допущені внаслідок умислу чи неналежного ставлення суддею до службових обов'язків. При цьому, притягнення судді до дисциплінарної відповідальності не створює підстав для перегляду судового рішення за виключними обставинами.

Підсумовуючи наведене, хочеться зазначити, що дійсно метою кримінального судочинства є законне, обґрунтоване, справедливе судові рішення, ухвалення якого припиняє матеріальні і процесуальні правовідносини внаслідок категоричного вирішення судом кримінально-правового конфлікту. Однак якою досконалою не була б організація судової системи, якими б повними не були законодавчо закріплені гарантії винесення судом правосудних рішень, у практичному правосудді існують об'єктивні і суб'єктивні причини допущення судових помилок, котрі не можуть бути абсолютно виключені під час ухвалення вироків, ухвал суду у кримінальних провадженнях.

Окрім того, в умовах дійсної реальності, даний інститут, який має на сьогодні досить рідке застосування, набуває значної актуальності.

Так, збройна агресія РФ призвела до ряду викликів для здійснення кримінального провадження на території України.

У вказаних умовах втрачається елемент раптовості та відповідно збільшуються можливості злочинця для протидії кримінальному розслідуванню, наприклад приховування або штучне створення слідів злочину, підроблення доказів, забезпечення алібі.

Ведення активних бойових дій та відсутність у правоохоронних органів України доступу до територій, де було вчинено злочини, зумовлюють виникнення проблем вже на етапі здійснення досудового розслідування та обмеження можливостей віднайдення та збору слідової інформації, виявлення очевидців (свідків) злочину.

В даному випадку інститут перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами надає особі можливість зі сплином умов, що перешкождали встановленню істини (деокупація території, тощо), віднайти докази, які можуть вплинути на прийняте рішення.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. 28.06.1996. <https://ips.ligazakon.net/document/Z960254K>
2. Кримінальний процесуальний кодекс України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n5121>
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004
4. ЗУ «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року № 1402-VIII. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>

5. Постанова Верховного Суду від 21 січня 2020 року, справа № 315/793/16-к. https://protocol.ua/ua/postanova_kks_vp_vid_21_01_2020_roku_u_spravi_315_793_16_k/
6. Нор Василь, Бобечко Назар. Порядок провадження за нововиявленими або виключними обставинами у кримінальному судочинстві України: проблеми правового регулювання. Право України. 2018. № 8. С. 150–172. <https://rd.ua/storage/attachments/13694.pdf>
7. Кримінальний процес : навч. посібник / Ю. П. Аленін, Л. І. Аркуша [та ін.] ; НУ «Одеська юридична академія» [Електронне видання]. – Одеса : Фенікс, 2020. – С. 107. http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/16211/Кримінальний%20процес_посібник_2020.pdf?sequence=1&isAllowed=y
8. Рішення ЄСПЛ від 20.10.2011 року, справа «Рисовський проти України» (заява № 29979/04), п. 71, остаточне 20.01.2012. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_854
9. Рішення Конституційного Суду України № 7-п/2020 від 11.06.2020 р., справа № 1-305/2019(7162/19). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v007p710-20>

Ключові слова: перегляд судових рішень, нововиявлені або виключні обставини, заходи правового захисту.

Key words: revision of court decisions, new or exceptional circumstances, measures of legal protection.

ТРЯСОВ ДАНИЛО АНДРІЙОВИЧ

*Київський університет інтелектуальної власності та права
Національного університету «Одеська юридична академія»,
аспірант*

ЦИВІЛЬНИЙ ПОЗОВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Важливе значення в механізмі кримінального судочинства мають питання правового забезпечення інституту цивільного позову як важливого складника гарантування та захисту прав громадян. Насамперед це пояснюється значенням цивільного позову в кримінальному провадженні, його фактичною роллю, яку він виконує в системі правосуддя, забезпечуючи захист порушених прав громадян.

Сутність інституту цивільного позову у кримінальному провадженні закладена в положенні ч. 5 ст. 128 КПК України.

Зміст даної норми закону зводиться до того, що цивільний позов у кримінальному провадженні розглядається судом за правилами, встановленими Кримінальним процесуальним кодексом України, а в тих відносинах, що не регулюються даним кодексом застосовується положення Цивільного процесуального кодексу України.

Втім застосування Цивільного процесуального законодавства можливе за умов, якщо вони не суперечать засадам кримінального судочинства. Законодавець вимагає дотримуватись певного процесуального балансу між кримінальним та цивільним процесуальним законодавством.

Журавльов Олександр Геннадійович Перелік галузевих засад кримінального процесу.	333
Клепівоський Володимир Геннадійович Специфіка документування місця події в умовах воєнного стану.	335
Кузнецов Олександр Максимович Окремі чинники, які впливали на формування різних типів (форм) кримінального процесу.	337
Кузнецова Людмила Валентинівна Кримінальне процесуальне право: огляд досліджень щодо визначення поняття.	339
Лукашук Каріна Русланівна Повідомлення про підозру як інститут кримінального процесуального права.	341
Мар'янова Світлана Сергіївна Щодо вдосконалення порядку постановлення та проголошення ухвал судом апеляційної інстанції.	344
Мельник Андрій Валерійович, Кіміліченко Христина Юріївна Щодо затримання особи, яка вчинила кримінальний проступок.	347
Насінник Микола Миколайович Щодо певних процесуальних змін українського законодавства у частині доказів та доказування у кримінальному провадженні в умовах воєнного стану.	350
Панайотов Євген Олександрович До проблеми правового регулювання забезпечення розумних строків під час досудового розслідування в умовах дії воєнного стану.	352
Понурко Тарас Андрійович Співпраця України з Міжнародним кримінальним судом: проблемні питання та перспективи удосконалення взаємодії.	356
Пришетько Олександр Леонідович Декриміналізація кримінального правопорушення як підстава для закриття кримінального провадження.	359
Скоковська Яна Петрівна Визначення меж касаційного розгляду з огляду на положення КПК України та судову практику.	361
Сліпенюк Тетяна Михайлівна Зловживання процесуальними повноваженнями щодо всебічного, повного та об'єктивного встановлення обставин кримінального провадження.	365
Торжинська Тетяна Вікторівна Загальні характеристики підстав перегляду рішень за нововиявленими або виключними обставинами.	368